

«Η Ρωμιοσύνη εν να χαθεί όντας ο κόσμος λείψει»

Κώστας Ν. Κωνσταντίνου, Φιλολόγος, PhD

«Η Ρωμιοσύνη εν να χαθεί όντας ο κόσμος λείψει» είναι ο τίτλος που επέλεξα για την ομιλία μου¹. Η Ρωμιοσύνη θα χαθεί, όταν τελειώσει ο κόσμος. Θα αρχίσω όμως με κάτι άλλο:

*Θε μου, και δώσ' μου φώτιση, καρδιά σαν το καζάνι,
να κάτσω να συλλογιαστώ το Δάσκαλο το Γιάννη,
Θε μου, και δώσ' μου λογισμό και μπόρεση ν' αρχίξω,
το Δάσκαλο τον ξακουστό πρικιά να τραγουδήξω,
Θε μου, και δώσ' μ' απομονή και νουν εις το κεφάλι,
ν' αναθιβάλω και να πω και τω Σφακιώ τα βάλη.
Ο Μπέης απού τη Βλαχιά κι ο Μπέης 'πού τη Μάνη
κρυφοκουβέντες είχασι με το Δασκαλογιάννη,
οπού 'τονε ξεχωριστός σε πλούτη κι αξιοσύνη,
με την καρδιά ντου ήθελε την Κρήτη Ρωμιοσύνη.*

*Κ' εκείν' αποκριθήκασι, πως θε να τ' ακλουθούσι,
τσή 'Ρωμησύνης τόν οχθρό ούλοι να πολεμούσι.*

Είναι το γνωστό «τραγούδι του Δασκαλογιάννη» του 1786 (άλλο ζήτημα, το κατά πόσον είναι όντως κείμενο του 18^{ου} αιώνα) στο οποίο η λέξη «Ρωμιοσύνη» εντοπίζεται συνολικά 3 φορές. Κατά πάσα πιθανότητα, γραπτώς για πρώτη φορά.

Τι είναι όμως η Ρωμιοσύνη; Η Ρωμιοσύνη αποτελεί την εθνική συνείδηση των προγόνων μας από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου έως την εποχή της Μεγάλης Ιδέας. Είναι το σύνολο των πολιτικο-κοινωνικών και θρησκευτικών αξιών εκείνων που αποτέλεσαν την αυθεντική ελληνική συνείδηση καθ' όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας έως και τις αρχές του εικοστού αιώνα².

¹ Στην ημερίδα «Τη Ρωμιοσύνη μην την κλαις», υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κρήτης, Ιερός ενοριακός ναός Γενεσίου Θεοτόκου Μπεντεβή Ηρακλείου, Ηράκλειο Κρήτης, 17 Νοεμβρίου 2018, σ. 95-110.

² Ιωάννης Δανδουλάκης: http://www.oodegr.com/oode/istoria/rwmi/ti_einai_rwmiosyni_1.htm

Υπερβαίνει τα οποιαδήποτε κρατικά σύνορα -κινείται ακόμα και πέραν του έθνους θα έλεγα- δεν εισηγείται κανένα σύστημα διακυβέρνησης, δεν είναι ιδεολογία, έχει οριακό χαρακτήρα. Όσο και να προσεγγίζεται, πάντα κάτι ξεφεύγει. Είναι η ψυχή των Ελλήνων και η ερμηνεία του κόσμου τους.

Μέσα σε αυτό το κλίμα και αυτή την αντίληψη κινήθηκε και ο Κύπριος ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης (Μ), ο και επονομαζόμενος εθνικός ποιητής της Κύπρου. Μα, θα μου πείτε, πώς είναι δυνατόν ένας αυτοδίδακτος -έμαθε να διαβάζει και να γράφει πάνω στην άμμο και στο χώμα- και με ταλέντο στη ζωγραφική, που δεν είχε ούτε τη στοιχειώδη εκπαίδευση, μπορεί να αποτελέσει τη μεγαλύτερη και κορυφαία μορφή της κυπριακής ποίησης; Ένας, που παρά την κάποια στην αρχή εύνοια εκ μέρους των δημάρχων της Λεμεσού, τελικά απελύθη ως αλκοολικός από τη δουλειά - ένας που κατέληξε να καθαρίζει τουαλέτες. Ίσως, επειδή όταν πήγαινε στο γηροκομείο έλεγε «*πάω στον τάφο μου*». Μπορεί να είναι ακριβώς αυτό που τον μετέτρεψε σε βάρδο της εν Κύπρω Ρωμοσύνης. Η ετοιμότητα θανάτου.

Ο Μ γεννήθηκε μεταξύ 1849-53 και αναχώρησε από τον κόσμο τούτο «μοναχικός και εξαρτημένος από το ποτό» σε ένα πτωχοκομείο της Λεμεσού το 1917, αφήνοντας σε μας μία παρακαταθήκη αιώνια συναιρώντας μαεστρικά την «*εθνική και αισθητική ψυχική μας ανάγκη*» (Κώστας Βασιλείου). Αναπνέοντας μέσα στη γενικότερη ατμόσφαιρα της Μεγάλης Ιδέας, έζησε τα οράματα του αλύτρωτου Ελληνισμού και τα κατέθεσε ευλαβικά στην 9^η Ιουλίου. Ο Μ πολέμησε μάλιστα το 1875 ως εθελοντής στην Ελλάδα για την απελευθέρωση της Ηπείρου και της Θεσσαλίας.

Το 1911 δημοσίευσε το γνωστό ποίημά του 9^η Ιουλίου. Πρόκειται κατ' ουσίαν για μία μπαλάντα. Πρέπει να το έγραψε όμως μεταξύ 1884-1895. Καθιερώθηκε έτσι ως ο ποιητικός εκφραστής της, ας πούμε, κυπριακής Ρωμοσύνης, επειδή στο μεγάλο αυτό έργο με δύναμη ψυχής και ιστορική αλήθεια εξυμνεί σε ρωμαλέα και ζωντανή διάλεκτο τη θυσία του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, των Επισκόπων και των προκρίτων της Μεγαλονήσου στις 9 Ιουλίου του 1821. Ο ίδιος ο Μ ονομάζει το συγκινητικό του ποίημα «*Το τραγούδι του Τζυπριανού*». Το έπος αυτό της Κύπρου αποτελείται από 56 στροφές των δέκα στίχων. Η υπόθεση έχει ως εξής:

Όταν ο Τούρκος διοικητής της Κύπρου Κιουτσούκ Μεχμέτ πληροφορήθηκε την Ελληνική Επανάσταση, φοβήθηκε ότι θα συμμετάσχουν και οι Έλληνες της Κύπρου. Είχε στα χέρια του φυλλάδια της Φιλικής Εταιρίας και υποψιαζόταν τη μυστική δράση της και στην Κύπρο, αφού ο Αρχιεπίσκοπος ήταν μισημένος στη Φιλική Εταιρεία, με εντολές όμως να μείνει η Κύπρος ήσυχη. Η απόφαση, εν τούτοις, ήταν να θανατωθούν όλοι οι επίσκοποι, οι ηγούμενοι και 400 περίπου πρόκριτοι. Ο Κυπριανός αρνήθηκε να φυγαδευτεί ή να αλλάξει την πίστη του για να σώσει τη ζωή του, παρά τις έντονες και πιεστικές προσπάθειες του αγαθού Τούρκου Κκιόρογλου (*πούτουν καλή, πολλά καλή ψυσιή του, όπως λέει ο ποιητής*). Στο τέλος απαγχονίστηκε. Έμεινε μέχρι τέλους ο πνευματικός ηγέτης και εθνάρχης του οράματος της ελευθερίας, γιατί ήταν πεπεισμένος ότι έτσι θα έκανε καλό στον τόπο.

Στο ανεπανάληπτο για μένα αυτό ποίημα, ο Μ εισάγει έναν φανταστικό διάλογο μεταξύ του Τούρκου Πασά Κιουτσούκ Μεχμέτ και του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, λίγο πριν το μαρτυρικό του θάνατο. Ο Μ ξεδιπλώνει με τη γλώσσα του, όσα έχει μέσα στην ψυχή του. Η περιγραφική του αφήγηση αναπτύσσεται μαεστρικά προς την αποκορύφωση, που οδηγεί στη μεγάλη θυσία. Η διάλεκτός του -νευρώδης και επιβλητική- αυτονομείται σχεδόν από τις ιδέες. Θα έλεγα ότι τις κατευθύνει κιόλας. Ήδη, από τους δέκα πρώτους στίχους με μία απaráμιλλη εικονοπλαστική δύναμη συνυφαίνει στον καμβά του δράματος, με τις κλωστές των ορμητικών ανέμων της αλλαγής και των μυστικών της ελληνικής επανάστασης, την «Τουρκιά», την Κύπρο και την Ελλάδα (τον Μοριά). Στη μέση η Κύπρος - και τότε δεν ήταν;

Θα προσπαθήσω να σας μεταφέρω στην καταχνιά εκείνης της εποχής, διαβάζοντας αποσπάσματα σε διάλεκτο. Μ χωρίς διάλεκτο είναι σταυρός χωρίς μαρτύριο, Πάσχα χωρίς Ανάσταση. Να πώς αρχίζει την 9^η Ιουλίου:

*Αντάν αρτζιέψαν οι κρυφοί ανέμοι τζι εφυσούσαν
τζι αρκίνησεν εις την Τουρτζιάν να κρυφοσυννεφκιάζη
τζαι που τες τέσσερεις μερκές τα νέφη εκουβαλούσαν,
ώστι να κάμουν τον τζαιρόν ν' αρτζιεύκη να στοιβάζη,
είσιεν σγιαν είχαν ούλοι τους τζι η Τζιύπρου το κρυφόν της
μεσ' στους ανέμους τους κρυφούς είσιεν το μερτικόν της.
τζι αντάν εφάνην η στραπή εις του Μοριά τα μέρη
τζι εξάπλωσεν τζι ακούστηκεν παντού η πουμπουρκά της,*

*τζι ούλλα ξηλαμπρατζιήσασιν τζαι θάλασσα τζαι ξέρη
είσιεν σγιαν είχαν ούλοι τους τζι η Τζιύπρου τα κακά της.*

Στην αρνητική και θυσιαστική απάντηση του Κυπριανού προς τον αγαθό Τούρκο Κκιόρογλου, που όπως είπαμε ήθελε να τον φυγαδεύσει, γίνεται και η πρώτη αναφορά στους Ρωμιούς:

*«Δεν θέλω, Κκιόρ-ογλου, εγιώ να φύω που την Χώραν,
γιατί αν φύω, το κακόν εν' να γινή περίτου.
Θέλω να μείνω, Κκιόρ-ογλου, τζι ας πα' να με σκοτώσουν,
ας με σκοτώσουσιν εμέν τζι οι άλλοι να γλυτώσουν.
Δεν φεύκω, Κκιόρ-ογλου, γιατί, αν φύω, ο φευκός μου
εν' να γενή θανατικόν εις τους Ρωμιούς του τόπου.
Να βάλω την συρτοθηλειάν εις τον λαιμόν του κόσμου;
Παρά το γαίμαν τους πολλούς εν' κάλλιον του πισκόπου»*

Μέσα σε αυτό το κλίμα της απειλής και του θανάτου (πάνω στη βράσιν τζειν' του θανάτου θα πει στο άλλο μεγάλο του έργο, τη Χιώτισσα) ο Μ δείχνει να φροντίζει ιδιαίτερα την εικόνα του καλόκαρδου Τούρκου που θέλει να τον σώσει, βάζοντάς τον να απευθύνεται προς τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό με λόγια ικεσίας σχεδόν: *«άνου να πάμεν γλήορα, τ' αμάξιν καρτερά σε!»* «Λυπούμαι σε, Δεσπότη» για να ομολογήσει στο τέλος ο ποιητής ότι *«ο Κκιόρογλους εμάσιετουν να κάμη καλωσύνην, αμμά επήεν άδικα ο κόπος του χαμένος»*. Ο συμπονετικός Τούρκος όμως επιμένει. Στέλλει για τελευταία φορά τον γιο του για να βοηθήσει στην απόδραση, ακόμα και όταν ο Κυπριανός είναι με τους άλλους επισκόπους στη φυλακή. Μάταια όμως. Ο Αρχιεπίσκοπος παραγγέλλει να του πει:

*πως εν να τον ευκαριστώ νεκρός που κά 'στο χώμα,
αν κάμει μιαν μιαλλύττερην πο τούτην καλωσύνην:
Στον τόπον μας πο δα τζιαι δα να κάμ' ό,τι μπορήση
να μεν γινή μιαλλύτερον κακόν στην Ρωμιοσύνην.*

Ο Μ φιλοτεχνεί έναν Τούρκο που διακρίνεται για την ανθρωπιά του και για τον τρόπο, προφανώς, με τον οποίο μεγάλωσε και δούλεψε μέσα του τις

πανανθρώπινες αξίες της αγάπης και της αλληλοβοήθειας. Δεν είναι όμως η ισλαμική καταγωγή του που τον καταξιώνει στη συνείδηση του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού αλλά ο προσωπικός του αγώνας, το πρόσωπό του. Είναι η προσωπική του αυτή ιδιότητα που μετρά για να τον εντάξει ο Κυπριανός «στον τόπο μας». Φαίνεται ξεκάθαρα, όταν χαρακτηρίζει (ειρωνικά θα έλεγα) τον αιμοσταγή Μουσελλίμ Αγά ως «καλόν ισλάμη» που δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά, αφού έχει διαταγές από την Υψηλή Πύλη. Για τον Μ δεν υπάρχουν καλοί και κακοί Τούρκοι, ως γενίκευση. Είναι απλά οι Τούρκοι του Ισλάμ. Οι εξαιρέσεις είναι ευπρόσδεκτες. Άλλωστε, σε πλήρη αντιπαράθεση, λέει για τους πολλούς, όταν συσκέπτονται για το κακό των Ρωμιών της Κύπρου: «Σε τέθκοιαν νύχταν σιανήν οι Τούρτζιοι βαδωμένοι μεσ' στο Σαράγιον είχασιν μιάλον μετζιηλίσιν».

Έχουμε, επομένως, από τη μια το νόμο της αγχόνης και το σπαθιού και από τη άλλη τον ηγέτη των Ρωμιών της Κύπρου, που υπερασπίζεται το ειρηνικό αγαθό της Ρωμιοσύνης. Όπως άλλωστε παραδέχεται ο Αγάς, η Τουρκιά είναι πολύ κοντά και δεν μπορούν να κάνουν τίποτα οι φιλήσυχοι γεωργοί Κυπριώτες. Δεν είχε δηλώσει μήπως και το 1974 γνωστός και μακαρίτης πλέον ελλαδίτης πολιτικός ότι η Κύπρος «κείται μακράν»; Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, πάντα η Ρωμιοσύνη της Κύπρου δεν είχε άλλη οδό να βαδίζει παρά αυτήν του μαρτυρίου, ενός μαρτυρίου που ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός το εκλαμβάνει περισσότερο ως καθήκον. Δεν υπάρχει καμιά προσωπική αναφορά στο δράμα που βιώνει. Ο Μ προτίμησε να πλάσει τον εντός εισαγωγικών «ήρωα» με όρους αντιηρωικούς, με υλικά όμως ψυχικής δύναμης, πίστης και πνεύματος.

Ακόμα και η παράδοση τού Αρχιεπισκόπου στους δημίους του συντελείται, όταν ο ίδιος κατά κάποιο τρόπο το επιτρέπει, ερωτώντας εν είδει ρητορικού σχήματος, για το σκοπό της παρουσίας τους και αφού πρώτα οι ίδιοι είδαν το θυμό του και δεν τολμούσαν να μιλήσουν:

*Ευτύς έριψεν πάνω τους μιαν άρκαν αμμαδκιάν του
τζί εδήθηκεν το βρύδιν του τζί εφάνην ο θυμός του.
Εμειναν τζί εθωρούσαν τον ομπρός τους θυμωμένον
τζί εθάρειες το στόμαν τους πως ήτουν πουμωμένον.*

Δέσμιος, πλέον, ενώπιον του Μουσελλίμ Αγά ζήτη να μάθει και σε τι έχουν φταίξει. Ο Τούρκος τού απαντά ως εξής:

*«Εμάσιεστων με τους Ρωμιούς τους άλλους να σμιχτείτε,
τους Τούρκους που τες τέσσερεις μερκές να πολεμάτε,
εμάσιεστων εις τάρματα τζι εσείς να σηκωθείτε,
για να σμιχτείτε ούλλοι σας τζαι την Τουρτζιάν να φάτε»*

Όταν ο Αρχιεπίσκοπος το αρνείται (αφού όταν τους το ζήτησε, παρέδωσαν όλοι τα όπλα) ο Αγάς τού λέει:

*«Να μεν αρνιέσαι, 'πίσκοπε, τζι εσείς οι καλοήροι,
είσιετ' αθθρώπους στα χωρκά, χαρκιά να δκιαμοιράζουν,
ν' αρματωθούσιν οι Ρωμιοί ναν' ούλοι τους χαζίρι
και με τον πρώτον λόον σου ν' αρτζιέψουν να μας σφάζουν»*

και όταν ο Αρχιεπίσκοπος αρνείται ξανά, ο Τούρκος εκρήγνυται, ομολογώντας:

*«Εχω στον νουν μου, πίσκοπε, να σφάξω, να κρεμμάσω,
τζι αν ημπορώ που τους Ρωμιούς την Τζιύπρον να παστρέψω,
τζι ακόμα αν ημπόρεια τον κόσμον να γυρίσω,
έθεν να σφάξω τους Ρωμιούς, ψυσιήν να μεν αφήσω».*

Αμέσως μετά, ο Μ παραθέτει την αγέρωχη απάντηση-σεισμός του εθνομάρτυρα Κυπριανού:

*«Η Ρωμισούνη εν φυλή συνότζαιρη του κόσμου,
κανένας δεν εβρέθηκεν για να την ι-ξηλείψη,
κανένας, γιατί σιέπει την που τα 'ψη ο Θεός μου.
Η Ρωμισούνη εν να χαθή, όντας ο κόσμος λείψει!
Σφάξε μας ούλους τζι ας γενεί το γαίμαν μας αυλάτζιν,
κάμε τον κόσμον ματζιελλειόν τζαι τους Ρωμιούς τραούλλια,
αμμά ξέρε πως ύλαντρον όντας κοπεί καβάτζιν
τριγύρου του πετάσσουνται τρακόσια παραπούλια.
Το 'νιν αντάν να τρώ' την γην, τρώει την γην θαρκέται*

μα πάντα τζιείνον τρώεται τζαι τζιείνον καταλυέται.

Οι σίχοι αυτοί είναι και οι πλέον γνωστοί. Όταν ο ποιητής χαρακτηρίζει τη Ρωμισούνη φυλή, που έχει την ίδια ηλικία και τις ίδιες απαρχές μάλιστα με τον κόσμο, βεβαίως και δεν την προσδιορίζει με το αιματολογικό κριτήριο. Δεν είναι συμβατό με την Ορθοδοξία της Ρωμισούνης. Η φυλή εδώ είναι τρόπος ζωής και υπεράσπισης ενός ιδανικού ενσωματωμένου στα κράσπεδα του ίδιου του κόσμου. Η μετασημασιολόγηση όμως της ιδέας της φυλής μετατοπίζει και το περιεχόμενο του κόσμου σε ένα άλλο επίπεδο. Χωρίς Ρωμισούνη δεν υπάρχει κόσμος. Ο Ρωμιός δεν μπορεί να φανταστεί τη ζωή του μακράν του κόσμου τούτου της Ρωμισούνης. Για τον Μ είναι βιοθεωρία και κοσμοθεωρία μαζί άεναη που επεκτείνεται πέραν της φαντασίας και των κακών που μας περιζώνουν. Είναι κάτι πολύ περισσότερο, είναι το βασικό στοιχείο της ζωής, όπως το νερό και ο αέρας. Εδώ είναι και η οικουμενικότητά της. Απώλεια της Ρωμισούνης θα σήμαινε και απώλεια του κόσμου! Με τους όρους των τεσσάρων ριζωμάτων του Εμπεδοκλή, για να θυμηθούμε και τον επεξηγηματικό υπότιτλο της ημερίδας μας, η Ρωμισούνη είναι η δύναμη της Φιλότητας που αντιμάχεται τις διαλυτικές δυνάμεις του Νείκουσ.

Και όλα αυτά, επειδή έχει την προστασία του Πλάστη-Θεού, που δεν αφήνει ποτέ τον οίκο του ανυπεράσπιστο. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι με τα λόγια αυτά ο Μ ταυτίζει τον κόσμο με τη Ρωμισούνη! Πάνω σε αυτή τη βάση, ο Αρχιεπίσκοπος βλέπει το δικό του θάνατο και των υπολοίπων ως υψηλό στόχο ζωής για την αναγέννηση της Ρωμισούνης, την αναγέννηση του κόσμου δηλαδή. Διακηρύσσει μία αισιοδοξία ζωής διά του θανάτου! Ο σπόρος και η φύτρα δεν χάνονται.

Από εδώ και πέρα εκδηλώνεται κατά ριπάς, με όλη της την ορμή και μεγαλοπρέπεια, η αποφασιστικότητα του Ρωμιού απέναντι στη βία, για να πετάξει στον Τούρκο κατάμουτρα τα αγέρωχα τούτα λόγια και να του πει ότι ο ήλιος της Ρωμισούνης -και της Δικαιοσύνης λέμε εμείς- δεν έχει τέλος:

«Άδικα λόγια μεν χάννεις τζι αρκείσ εις την δουλειάν σου.

Τον ήλιον με το φύσημαν μπορείσ να τον ι-σθήσεισ;

Φώναξε του τζιελλάττη σου, σάσ' την κρεμμασταρκάν σου!»

«Τον ήλιον με το φύσημαν μπορείς να τον ι-σθήσεις;» Ο ποιητής μεταφέρει κάτι από τον Αγαμέμνονα του Αισχύλου: ἔστιν θάλασσα —τίς δέ νιν κατασβέσει;—. Να μου επιτρέψετε όμως να πω ευθαρσώς ότι θεωρώ εδώ ποιητικότερο τον Μ!

Την ώρα του απαγχονισμού και των αποκεφαλισμών, θα σχολιάσει ο Μ ότι «εφαίνονταν περίλυποι οι Τούρτζ' οι Τζιυπριώτες». Άλλο οι ντόπιοι φιλήσυχοι Τούρκοι συμπατριώτες, με τους οποίους ερχόντουσαν σε καθημερινή επαφή οι Ρωμιοί της Κύπρου, και άλλο οι ξένοι κατακτητές. Είναι ένα μάθημα και για το σήμερα. Τι σχέση μπορεί να έχουν οι Τουρκοκύπριοι (όσοι απέμειναν) με τους κουβαλητούς εποίκους της Άγκυρας; Και συνεχίζει ο Μ:

*Τότες, Αρχιεπίσκοπος εψήλωσεν το δειν του
στον ουρανόν, τζι εφάνησαν τα μμάδκια του κλαμένα,
εφάνην πως επόνησεν που μέσα στην ψυσιήν του,
τζι είπεν τα τούν' τα δκυο λόγια με δκυο σιείλη καμένα:
«Θεέ, που νάκραν δεν έσειεις ποττέ στην καλωσύνην,
λυπήθου μας τζιαι δώσε πκιον χαράν στην Ρωμιοσύνην».*

Ο χαρακτήρας του Ρωμιού Αρχιεπισκόπου Κυπριανού διαπλάθεται μέσα από το ποίημα με όρους αύξουσας έντασης, ώστε να προβληθεί το μεγαλείο της αξίας του μαρτυρικού του θανάτου. Επειδή πάει η θυσία με τη Ρωμιοσύνη. Το ίδιο δεν έπραξε και ο άγιος Αρχιεπίσκοπος Σμύρνης Χρυσόστομος, όταν παρέμεινε και κατακρεουργήθηκε από τον φανατισμένο τουρκικό όχλο κατά την καταστροφή της Σμύρνης - και παρά την προσφορά που του έγινε από τις Μεγάλες Δυνάμεις να φύγει με ασφάλεια;

Ο Μ -όπως ζωγραφίζει τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό με την ταπεινότητά του και χωρίς ηρωικές εξάρσεις- γίνεται από μόνος του ο εκφραστής μιας καρτερικής αλλά και υπερήφανης συγχρόνως Ρωμιοσύνης που ξέρει να διεκδικεί πέραν του κόσμου τούτου και να επιβάλλει την δια του θανάτου αξιοπρέπεια. Χαρακτηριστικό της η διαρκής σταύρωση, πλην χωρίς μίσος για τους σταυρωτήδες. Όποιος δεν φοβάται το θάνατο, όχι μόνο παραμένει ανίκητος αλλά τελικά δεν πεθαίνει κιόλας!

Δεν υπάρχει κανένας εθνικιστικός παροξυσμός, δεν εκδηλώνεται κανένα μίσος εναντίον του Τούρκου δυνάστη, δεν εξιδανικεύεται κανένας ηρωισμός. Απεναντίας. Ο Μ αναγνωρίζει το καλό παντού, με όρους όμως Προσώπου, συμβατού με το Ορθόδοξο χριστιανικό αγαθό της Ρωμιοσύνης. Και πουθενά η λέξη Έλληνας/Ελληνισμός. Ούτε και στο άλλο του επικό ποίημα, τη «Χιώτισσα», όπου ο Μ περιγράφει ένα περιστατικό που διαδραματίζεται το 1821 στην Κύπρο. Πρωταγωνίστρια εδώ είναι μία Ελληνίδα χριστιανή (η Ελένη) η οποία, όταν λεηλατήθηκε η Χίος, μεταφέρθηκε σκλάβα σε ένα χαρέμι στην Κύπρο ως εκλεκτή ενός σημαίνοντος Τούρκου, με υπηρέτριες μάλιστα στη διαταγή της. Μια Κυπρία γριά και ευσεβής χριστιανή τη βοηθά να αποδράσει. Αυτήν ακριβώς τη γριά που ζητιανεύει κάτω από το παράθυρο της πολυτελούς της φυλακής ο Μ δια της σκλάβας Ελένης τη χαρακτηρίζει «Ρωμαίισσα». Όχι Ελληνίδα. «Ρωμαίισσα».

Η Ρωμιοσύνη, επομένως, μπορεί να συμπεριλάβει όλους εκείνους που αγωνίζονται εναντίον της αδικίας και υποστηρίζουν τον συνάνθρωπο. Επειδή η Ρωμιοσύνη δεν είναι όπως είπαμε ιδεολογία, ούτε ζητά την επιβολή, παρά μόνο τη συμπόρευση και τη συναλληλία κάτω από το Σταυρό, σε αξίες παγκόσμιες. Για όλους. Αυτό δεν φωνάζει και ο Ρήγας στον Θούριό του (όπου παραπέμπει και ο Κόντογλου):

*Ανδρείοι Καπετάνοι, Παπάδες, λαϊκοί,
Σκοτώθηκαν κι' Αγάδες, με άδικον σπαθί.
Κι' αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι, και Ρωμιοί,
Ζωήν, και πλούτον χάνουν, χωρίς καμμιά 'φορμή.
Ελάτε μ' έναν ζήλον, σε τούτον τον καιρόν,
Να κάμωμεν τον όρκον, επάνω στον Σταυρόν.*

.....

*Βουλγάροι, κι' Αρβανήτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
Αράπιδες, και άσπροι, με μια κοινή ορμή.*

Κυρίες και Κύριοι,

Ο Μικρασιάτης Φώτης Κόντογλου, που ένιωσε και πρόβαλε με μοναδικό τρόπο στο έργο του τον καημό της Ρωμιοσύνης, ήξερε πολύ καλά τη έκανε, όταν στην αρχή του βιβλίου του «*Η Πονεμένη Ρωμιοσύνη*» επιλέγει να

προϊδεάσει και για το περιεχόμενό του, παραθέτοντας τους περίφημους στίχους τού Μ. Ας τους ξαναδιαβάσουμε:

*«Η Ρωμισούνη εν φυλή συνότζαιρη του κόσμου,
κανένας δεν εβρέθηκεν για να την ι-ξηλείψη,
κανένας, γιατί σιέπει την που τα 'ψη ο Θεός μου.
Η Ρωμισούνη εν να χαθή, όντας ο κόσμος λείψει»*

με την ένδειξη *«Βασίλης Μιχαηλίδης Κύπριος»*.

Μα, και ο Κωστής Παλαμάς στο *«Δωδεκάλογο του γύφτου»* θα βάλει τους χριστιανούς να αναστενάξουν με ένα *«έρμη, σκλάβα, πικρή Ρωμισούνη»*, ενώ με το *«Πάρθεν η Ρωμανία»* η Τραπεζούντα θα κλάψει για την άλωση του Βυζαντίου. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης θα συνεχίσει, αναπλάθοντας με την τέχνη του το γοερό αυτό άσμα το Μάρτιο του 1921, για να θρηνήσει έτσι προφητικά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 (*«Πάρθεν»*). Ιδού μερικά αποσπάσματα:

*Αυτές τες μέρες διάβαζα δημοτικά τραγούδια,
για τ' άλλα των κλεφτών και τους πολέμους,
πράγματα συμπαθητικά· δικά μας, Γραικικά.
Διάβαζα και τα πένθιμα για τον χαμό της Πόλης
[...]*

*Όμως απ' τ' άλλα πιο πολύ με άγγιξε το άσμα
το Τραπεζούντιον με την παράξενή του γλώσσα
και με την λύπη των Γραικών των μακρυνών εκείνων
που ίσως όλο πίστευαν που θα σωθούμε ακόμη.*

[...]

*Μα αλοίμονον μοιραίον πουλί «απαί την Πόλην έρται»
... η Ρωμανία πάρθεν».*

Ο Καβάφης, όπως υποδεικνύουν οι κριτικοί και μελετητές του έργου του και όπως προκύπτει από σημειώσεις στα βιβλία του, γνωρίζει την ποίηση του Μ. Γνωρίζει βεβαίως και την 9^η Ιουλίου. Όπως γνώρισε και υπερασπίστηκε, ενυπογράφως, με κείμενά του, την εθνική αγωνία των Ελλήνων της Κύπρου

και τον αγώνα για την Ένωση (Ορφανίδης)³. Ο Καβάφης, που ως Αλεξανδρινός εκαυχάτο ότι ήταν Κωνσταντινουπολίτης, κουβαλούσε μέσα του τη συνείδηση των Ελλήνων της Ανατολής. Να τι γράφει στο ποίημά του «*Επάνοδος από την Ελλάδα*»:

*Ωστε κοντεύουμε να φθάσουμ', Έρμιππε.
Μεθαύριο, θαρρώ· έτσ' είπε ο πλοίαρχος.
Τουλάχιστον στην θάλασσά μας πλέουμε·
νερά της Κύπρου, της Συρίας, και της Αιγύπτου,
αγαπημένα των πατρίδων μας νερά.*

[...]

*Ας την παραδεχθούμε την αλήθεια πια·
είμεθα Έλληνες κ' εμείς — τι άλλο είμεθα; —
αλλά με αγάπες και με συγκινήσεις της Ασίας,
αλλά με αγάπες και με συγκινήσεις
που κάποτε ξενίζουν τον Ελληνισμό.*

Ύστερα θα έρθει ο Σεφέρης και θα μας πει, στα κυπριακά ποιήματά του, «για την ψυχή του ανθρώπου καθισμένη στα γόνατα της Υπερμάχου Στρατηγού, πού είχε στα μάτια ψηφιδωτό τον καημό της Ρωμιοσύνης»⁴. Είναι εδώ που ο σπαραγμός της Ρωμιοσύνης του Βυζαντίου, της Ρωμανίας, της Μικρασίας, του Πόντου, της Τραπεζούντας, της Πόλης, της Κύπρου του Μιχαηλίδη γίνονται ένα. Πράγματα συμπαθητικά, με τη έννοια του συμπάσχω. Δικά μας, γραικικά. Με την αξιοπρέπεια όμως του θρήνου και του μοιρολογιού, όχι της κλάψας.

Ναι, δεν πάει η κλάψα στη Ρωμιοσύνη. Δεν το θέλει ούτε ο Σταυραϊτός του Μαχαιρά Γρηγόρης Αυξεντίου, τον οποίο -αρνούμενο να παραδοθεί- έκαψαν οι αποικιοκράτες Εγγλέζοι ζωντανό στο κρησφύγετό του το Μάρτιο του 1957 και τον οποίο ο Γ. Ρίτσος στο ποίημά του «*Αποχαιρετισμός*» φαντάζεται να απευθύνεται με τέτοια λόγια στη μάνα του:

*Άντε, γριά μάνα, μην αρχίσεις τώρα τις κλάψες. -Όχι;-
Έτσι σε θέλω. Ρωμιά. Σου παίρνω λες τη ζωή σου ; Σου αφήνω την περφάνεια σου.*

³ Νικόλαος Όρφανίδης, 1^ο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Η Ρωμιοσύνη διαμέσου των αιώνων», 2009.

⁴ «Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά», 5-8. Ημερολόγιο καταστρώματος, Γ', 1955.

Δε θα σε ιδεί ο εχθρός καμπουριασμένη. Το ξέρω. Θα πεις: «Είμαι πέρφανη για το γιο μου, – κάλλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου».

Έτσι. Γεια σου, μάνα.

Ο πατέρας θα με γνωρίσει στο νεκροτομείο απ' τις χοντρές ελληνικές κοκάλεις μου, όμοιες με τις δικές του, κι απ' το σταυρό της πατρίδας πούχα φυλαχτάρι μες στις τρίχες του κόρφου μου. Μιλάω για μένα σα νάμαι ερωτευμένος με τα μένα, σα νάμαι η Ρωμιοσύνη ερωτευμένη με τα μένα. Συχωράτε με.

Κυρίες και Κύριοι,

Η Κύπρος είχε πάντα μία αίσθηση απουσίας της μητροπολιτικής Ελλάδας, της Μάνας. Τοποθετημένη μέσα σε ένα κυνόστομον, όπως λέει αλλού ο Μ:

*Μες τούτον το κυνόστομον της γης αγκαλιασμένη,
από κρατεί την θάλασσαν 'πό δώθθε σταλωμένη,
είμαι μες τούτην την γωνιάν που μ' έβαλεν η φύσις,
η πρώτη της Ανατολής τζ' η ύστερη της Δύσης. [...]
[...]*

*Τζ' όσοι τζ' αν ήρταν πάνω μου ανέμοι τζ' αν εδώσαν,
ήτουν οι ρίζες μου βαθκιά τζαι δεν μ' εξερριζώσαν.*

Είχε την αίσθηση μιας απουσίας, που την έκανε εντονότερη η φυσική ελληνικότητά της. «Είμαστιν τζείνοι που 'μαστιν, τζι εμείς τζαι τα παιδικιά μας» θα γράψει -υποδεχόμενος το 1929 αδελφούς εξ Ελλάδος- ο άλλος μεγάλος διαλεκτόφωνος ποιητής της Κύπρου Δημήτρης Λιπέρτης. Οι αγώνες για την Ένωση δεν είχαν, δυστυχώς, ευτυχή κατάληξη. Το συναίσθημα αυτό της στέρησης από τα νάματα μιας ζωογόνας πηγής είναι που εντάσσει το μαρτυρικό νησί στον κύκλο της αλύτρωτης Ρωμιοσύνης. Είναι ο πόνος για όσα διαχρονικά έχει υποφέρει, είναι μία δυστυχία προσδοκιών, ένας κατατρεγμός από τους δυνατούς, μία κατάφωρη αδικία, ένας επαπειλούμενος θάνατος, μία πίκρα βασάνου και ένας Γολγοθάς Ανάστασης. Είναι «μια σκλάβα ασκλάβωτη, μια σκλάβα σκλαβωμένη» όπως λέει ο Μ στο ποίημά του «Η Κύπρος προς τους λέγοντας ότι δεν είναι Ελληνική».

Και όλα αυτά, στα νεότερα τουλάχιστον χρόνια, σε σχέση με τον Τούρκο. Είναι ο αρνητικός της προσδιορισμός. Επειδή «Ρωμιοσύνη» σημαίνει περισσότερο απουσία πραγμάτων παρά παρουσία. Είναι και η διαρκής απειλή του αλλόθρησκου που εχθρεύεται το αγαθό της Χριστιανοσύνης. Πρέπει κάποιος να πει στους γείτονές μας, αλλά και να το επιβάλει, ότι έχουμε και εμείς τα σύνορα της ψυχής μας.

Η πρόσληψη της Ρωμιοσύνης είναι πάντα πυξίδα κατεύθυνσης, για την οποία δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οδηγεί προς την αρετή του ορθόδοξου Ελληνισμού. Αναφέρομαι βέβαια στην ιστορία και όχι στη συνταγματική αποτύπωση της σημερινής Ελλάδας περί Ελληνισμού και Έλληνα πολίτη, για την οποία δεν μπορεί να αμφιβάλλει κανείς. Επί της ουσίας, είναι ιστορία αποτυχίας και ανεκπλήρωτου εθνικού έρωτα, όπως ακριβώς ο απολεσθείς παράδεισος - με την ευλαβική προσδοκία της ανάκαμψης στο μέλλον. Σκεφτείτε ότι ακόμα και στο λαϊκό μας τραγούδι αυτό με το οποίο ψυχαγωγούμαστε είναι ο πόνος και ο χωρισμός. Ελάχιστα τραγούδια υμνούν την παρουσία της ευτυχίας και της αγάπης. Προέχει το μοιρολόι της δυστυχίας και της απουσίας. Ρωμιοσύνη ξεκάθαρη.

Κυρίες και Κύριοι,

Η 9^η Ιουλίου αποτελεί την επιβεβαίωση ενός αυτοδίδακτου και αλύτρωτου Ρωμιού. Ο Μ παρουσιάζει τη Ρωμιοσύνη με έναν τρόπο απλό, δυναμικό και μεγαλοπρεπή στη νεότερή μας διαλεκτόφωνη ποίηση. Την κάνει ποίηση εθνικής μνήμης, με γλώσσα ακονισμένης ψυχής. Φέρνει όμως και μια φωτεινή Ρωμιοσύνη, όπως το φως στο συγκλονιστικό επίγραμμα που έγραψε ο ίδιος ο Μ για τον εθνομάρτυρα Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και διαβάζει κανείς σήμερα στην προτομή του:

*«Συ που σκοτώθης για το φως
σήκου να δης τον ήλιο,
ξύπνα, να δης το αίμα σου
πώς έγεινεν βασίλειο»*

Υπάρχει σήμερα Ρωμιοσύνη; Μη με ρωτάτε, τι από όλα αυτά τα λυπητερά δικά μας διδάσκονται στο ταλαίπωρο ελληνικό σχολείο, γιατί θα έλθω στην πολύ δύσκολη θέση να σας απαντήσω σκληρά.

Και όταν ο Πατριάρχης λέει ότι «η Ρωμιοσύνη της Πόλεως αντέχει και συνεχίζει εμπρός»⁵ εννοεί άραγε μόνο τους λίγους Ρωμιούς της Κωνσταντινούπολης; Σίγουρα όχι. Φάνηκε, νομίζω, από όσα είπαμε μέχρι τώρα. Η Ρωμιοσύνη, άλλωστε, αποτελεί τη συνοχή της ιστορικής μας μνήμης με το διαχρονικό αλυτρωτικό καημό, με το παράπονο της υποδούλωσης και της κατοχής. Που ασελγεί ακόμα στον Πενταδάκτυλο⁶.

Οπότε, μία είναι η απάντηση. Η απάντηση που βγαίνει μέσα από τα σύνορα της ψυχής μας και συνδυάζει Γιάννη Ρίτσο και Βασίλη Μιχαηλίδη μαζί:

*Τη Ρωμιοσύνη μην την κλαις εκεί που πάει να σκύψει
Η Ρωμιοσύνη εν να χαθεί, όντας ο κόσμος λείπει*

---

⁵ <http://www.reporter.com.cy/greece/article/288532/>

⁶ <http://24h.com.cy/2016/07/i-romiosini-tou-vasili-mixailifi-os-sinox-tis-istorikis-mas-mnimis/>